

Egunkaria-ren ordezkoa jaiotzear

Artikulu hau idazteari ekin diogunean (maiatzaren azken astea) oraindik ez da kaleratu euskara hutsezko egunkari berria, baina haren jaioteguna ezagutzera eman da dagoeneko: ekainaren 14an jakinaraztekoa da beraren izena.

Egunkaria-ren itxieraz eta kazeta berriak izan beharko lukeen jokaeraz luze aritu nintzen aurreko zenbakian (etxe honetako arduradunen eskuzabaltasunari esker), lehen hilabetean argitaratu ziren iritzien bilduma eginez. Artikulu hura argitaratu ostean beste 13 egilek eman dute iritzia gaiaz, nahiz eta, kasu gehienetan, aurretik plazaraturiko iritziak berretsi diren, alde batekoak zein besteakoak izan.

Itxieratik hiru hil bete berri diren honetan, hiru pertsona daude oraindik kartzelan; epaileak sumarioa sekretupean mantentzen du, inolako justifikazio juridikorik gabe; langileak lanposturik gabe gelditu dira eta milaka hiritarri aukerako egunkaria irakurtzeko eskubidea ebatsi zaie. Buruturiko bidegabekeria gero eta nabarmenagoa da. Eta halaxe ulertu du gizarte osoak, bai euskal herrietan, bai eta hemendik kanpo ere, hala nola Catalunyan edo nazioarteko erakundeetan.

Hitz xume hauek oroitarri izan daitezzen batetik, eta, bestetik, egunkari berriari eskainitako ongietorri gisa uler daitezzen, produktu duina egingo dutelako konfiantza osoa dut eta.

Maiatz-en hogoigarren urteurrena

Euskal literaturgintza heldutasunera ari da heltzen, zentzu guztietan. Beste artikulu batean zoriondu genituen 25 urte bete ondoren euskalgintzan «nagusi» egin diren talde edo erakundeak (Elkar, Erein, Gasteizko Jazzaldia, UEU; urte berekoak ziren Bergarako UNED, *Egin* eta *Deia*,

garaiaren berpizkunde usainaren seinale). Oraingoan *Maiatz* aldizkariari heldu zaio txanda, 20 urte bete berri baititu aurten (1983-2003).

Garai berean sortu eta aritu ziren aldizkariak ez zioten eutsi demari. Iruñean ziren *Korok* eta *Pamiela*, Donostiako *Susa* eta *Literatur Gazeta*, Gasteizko *Kandela*, Durangoko *Txistu y Tamboril* eta Bilboko *Ttu-ttua* aldizkariak (bai eta apur bat beranduago sorturiko *Enseiucanen* eta *Plazara* ere) aspaldian utzi zioten argitaratzeari, nahiz eta horietariko batzuk argitaletxe bihurtu diren denboraren poderioz, *Maiatz*-ek berak ere egin bezalaxe.

Maiatz mantentzean (bai eta 1981eko *Idatz & Mintz* ere salbuespen gisa) eta gainontzekoak desagertzearen arrazoia ez da azalduko «baldintza objektiboak» aintzat hartuta. Edonondik begiratuta ere, Iparraldean ez dago Hegoaldean baino eremu samurragorik literatur aldizkari bat garadadin. Alderantziz, izan ere. Beste behin, baldintza subjektiboak nagusitu dira objektiboen gainetik, *Maiatz* aldizkariak iraun badu pertsona batzuen ekimen subjektiboari esker izan baita.

Maiatz-en bertuteen artean aipagarriena da beraren buruari fidela mantentzen jakitea. Hedapenaren eta salmentaren arloetan hegora begira egoteko behartuta bada ere (merkatu potentzial handiena hegoaldean duelako), edukia eraldetik beraren eremu naturaletik elikatu da, jarrera «ekologikoari» eutsiz. Txikitasunaren barruan txikiena, *Maiatz*-en testigantza ezinbestekoa zaigu euskal literaturgintzan. Nirekiko nago ez ote diogun gure periferiari areta gutxiegi eskaintzen. Jakin badakigu gure literatura gipuzentrismoak jota bizi izan dela hamarkadetan, ertzeak ertzeko sentiaraziz. Azken hamarkada honetan, ordea, Nafarroako eta Bizkaiko idazleen ahotsa ozen entzun da bazterretan, idazle kopuru gero eta zabalagoak lagunduta.

Iparraldeko idazleek, aitzitik, demografia aurka dute eta hizkeraren berezitasuna (beste edozein berezitasun bezain berezia alegia, baina, izan ere, gipuzkera ez den beste guztia berezitasuna da) ez zaie lagungarri suertatu. Ondorioz, ez dute lortu beren lekua hartzea. Protagonisten ahalegin eza ez da izango, ordea.

Ustela Saila eta Nontzeberri, zaharberritzearen bidean

Urtebetetzeak direla eta, 1977an (beraz, orain 25 uste), Koldo Izagirrek eta Joxemari Olaizolak *Ustela Saila* jarri zuten martxan. Ibiñagabeitia Proiektuak (www.armiarma.com) dioskunez,

Panpina Ustela aldizkaria 1975eko urtarrilean sortu zuten Bernardo Atxagak eta Koldo Izagirrek. Bi zenbaki gehi-
go izan zituen ondoren: *Zorion Ustela* eta *Mermelada Us-
tela* (biak 1976an). Aldizkaria amatatu zen, baina *Ustela*
izenak jarraitu zuen, 1977ko martxoan Koldo Izagirrek
eta Joxemari Olaizolak *Ustela Saila* argialetxea abian ja-
rrita. Zazpi urtetan 19 liburu kaleratu zituzten, denak
berriak, Ramon Saizarbitoriaren *Egunero hasten delako*
nobelaren bigarren argitalpena izan ezik.

Orain, Susak sareratzen duen «Literatur Emailuak» proiektuari esker (susanews@armiarma.com), orduan egin-
dako lan hura etxean berrirakurri ahal izaten dugu, nor-
beraren ordenagailua piztuz. Merezi du, eta eskertzekoa
da. Eskertzekoa da Ibiñagabeitia proiektu erraldoi hone-
tan bildu den euskal aldizkarigintzaren altxorra: 28 aldiz-
kari eta 9.000 artikulua batu dira eta sarean jarri dituzte
susatarrek, Gipuzkoako Aldundiak lagunduta.

Metatutako testu zaharrak berri-egiten dituzte bat-
zuek, eta beste batzuek, aldiz, berriak direnak metatu egi-
ten dituzte. Oso interesgarria da (eta txalogarria) Lutxo
Egiak eta Juan Ramon Madariagak Bizkaiko Aldundiaren
laguntzaz aurrera daramaten Nontzeberri Proiektua
(www.nontzeberri.com), euskal literatura eta kulturaren in-
guruan jazo albisteak jaso eta ordu gutxira sarean jartzen
baitituzte, guztion eskuragarri.

Horrez gain, nontzeberritarrek testu berriak «eskegit-
zeko» aukera ematen diete idazle guztiei, ezagun izan
zein plazaratu berri izan. Zero kostuz etxeratzen digute
literatura. Tiradarik egin gabe, banaketa arazorik gabe,
stock antzurik gabe (eta egile eskubiderik gabe, hori ere
egia da). Txiki (eta defizitario) garenontzat sareak aukera
paregabeak eskaintzen dizkigu.

Kristalezko sabaia buru gainean

Euskal literaturari buruzko liburuak zerrenda hutsak (idazleen eta haien lanen zerrenda hutsak) zireneko garaia iragana da dagoeneko. Gero eta sarriago irakurri ahal izaten ditugu literaturgintzaren inguruko saio monografiakoak, joeren azterketak, lanen kalitateari buruzko iritziak, ildo orokorrekiko zein zehatzekiko analisiak.

Arlo honetan plazaratu den azken liburua dugu Inma Erreak idatzitako *Literatura eta hamikoa*, Pamielak kale-ratuta. Lehen irakurraldi arinak pausatuago irakurtzeko g ogoa piztu dit. Gaia berria ez izan arren (emakumearen eta literaturaren arteko erlazioa), estilo berezkoak eta ikuspegi berriak erakargarri egiten dute, oso.

Zentzu honetan esan behar da azken hamarkada erabakigarria izan dela euskaraz idazten duten emakumeentzat. Bizkaitar eta nafar idazleei buruz oraintsu esan berri duguna, emakume idazleentzat ere baliagarria da: kopuruaren aldetik ugaldu eta soziologikoki presentzia areagotzea lortu dute, gero eta normaltasun handiagoz jalgitzen baitira letren plazara, hau da, literaturgintzaren eremu publikora (pribatua beti egon dira eta).

Bidea jorratzen ari da, baina bide luzea dago oraingoz egiteke. Plaza horretan hogeit bat urte daramagunok oraindik nozitzen dugu kristalezko sabaia gure buruen gainean. Egin egiten dugu; ezagutu ezagutzen zaigu egingdako lana, baina beti aparteko sailkapen batean kontabilizatuko zaigu, parametro ezberdinak dituen rankingean, emakumeen eta gizonen lanak konparagarriak ez balira bezala, lehia honetan kategoria ezberdinetan jokatu bage-nu bezala.

Emakume baten lana goraipatu nahi denean «emakume idazleen artean onenatarikoa dela» esaten da, mesedea egiten zaiolakoan. Eta idazle «guztien artean», zein postutan jarri beharko genuke? Rankingean zenbat postu beherago? Gizon guztien ondorengo hurrengoan?

Jon Alonsori sarritan entzun diogu esaten «berandu heldu» zela literaturara, belaunaldikideak baino beranduago eta periferiatik argitaratzen hasi zelako. Nire belau-

naldiko emakumeei, aldiz, askotan iruditzen zaigu «goizegi heldu» garela literaturara. Hogei urte barru, agian, emakume idazleek kide maskulinoen sailkapen berean sartzea lortuko dute eta.

Literatur kritikaren sendotze geldoa

Aurreko puntuan esan dugu gero eta literatur saio gehiago idatzi eta argitaratzen dela, eta gero espezialduagoak direla, izan. Arrazoiak ugariak dira, seguruen. Alde batetik izan daiteke goi mailako irakaskuntzak ekarri duen eskaerari erantzun apala ematen hasi zaiola lehenengoz.

Euskalduntze-alfabetatze eta, oro har, irakaskuntzari esker, irakurleago potentziala ugalduz doa, eta irakurleek erreferentzi gose izaten dira. Merkatu zabalaren aurrean, kritikari erreferentziak eskatzen dizkiote zer irakurri behar duten jakiteko.

Bestalde, fakultateetan gero eta eskaera handiagoa dago ikasleen aldetik, eta lizentziatu berri/gazteak ere ekoizten hasi dira. Azkenik, kritikariak profesionalizazioaren bidean doaz. Gero eta arruntagoa da ikustea idazle ez diren kritikariak. Orain, beraz, askatasun handiagorik mintza daitezke sortzaileez, beraiek sortzaileak ez badira.

Edozein kasutan, herri honetan hurbiltasun gehiegizkoa egoten da egileen eta hauen kritikarien artean, eta horrek ez du errazten kritika zorrotza egitea. Kritikak nekez izango dira gordinak, idazleak eta kritikariak elkarrekin bidaiatzen badute kongresuetara, liburu aurkezpenak elkarrekin egiten badituzte, eta topo egiten badute kalean zein edozein bilkura literariotan. Hurbiltasun fisikoa oztopo bihur daiteke. Hurbiltasun ideologikoz hobe ezer ez aipatzea.

Ugaltasunaren seinale, begirada arina emanaz apalategian ikusi ditut *Euskal Literaturaren historia txikia* (Jon Kortazar, Erein), *Azken aldiko euskal narratiba. Sortzaileak eta irakurleak* (Kirmen Uribe (arg.), UEU), *Euskal eleberriaren historia* (Marijo Olaziregi, Labayru), *Obabatiko tranbia* (Iban Zaldúa, Alberdania), *Diglosia eta euskal literatura*

(Jon Kortazar, *Utriusque Vasconiae*), eta *Euskal kritika gaur* (Marijo Olaziregi eta Aurelia Arkotxa (arg.)), Eusko Ikaskuntza). Hauez gain, egile batzuei buruz egindako lan zehatzak ere aipa genitzake: Sarrionandia, Umetabizkaia, Atxaga eta Saizarbitoriari buruzko lan monografiko mar-
dulak idatzi dira, bai eta zenbait doktorego-tesi ere euskal idazle batzuk oinarri hartuta. ¶